

Ciutat i comunitat als ulls de les dones

Olivia Guaraldo

Olivia Guaraldo. Doctorada en ciències polítiques per la Universitat de Jyväskylä. Investigadora i professora de filosofia política a la Universitat de Verona, Itàlia. El seu àmbit d'investigació inclou el pensament polític modern i contemporani, centrant-se especialment en la importància política de la filosofia. El tema principal de la seva investigació és el pensament de Hannah Arendt i la teoria política feminista. Guaraldo intenta combinar la visió política de la filosofia amb una visió "sensible al gènere" que es basa en "el pensament de la diferència de sexes", perspectiva teòrica que permet la desconstructió de la tradició filosòfica occidental des d'un punt de vista feminista.

Algunes de les seves publicacions són: *Storylines. Narrative, History and Politics from an Arendtian Perspective* (SoPhi, Jyväskylä, 2001), *Politica e racconto. Trame arendtiane della modernità* (Roma, Meltemi, 2003). Guaraldo ha editat recentment la traducció a l'italià de l'últim llibre de Judith Butler, *Precarious Life* (Roma, 2004), i *Undoing Gender* (Roma, 2006). També ha publicat la traducció a l'italià de l'assaig de Hannah Arendt *Lying in Politics* (Milà, 2006).

1

En l'ètim del terme "política" hi ha un sentit, encara obert a declinacions posteriors, que va més enllà de l'esfera de la filologia. Òbviament, política deriva de *polis*: nom grec per a una forma peculiar de comunitat, a la qual més tard s'han arrencat, en l'esdevenir històric que passa per Roma, els termes *urbs*, *civitas* i, finalment, en un ampli ventall de llengües europees, *ciutat*. Per bé que l'Europa de les ciutats, des de l'edat mitjana fins als nostres dies, ha dissenyat escenaris inoblidables de cultura i d'història, la contribució més important d'Europa al lèxic modern —és a dir, la invenció del terme *estat* i de l'esquema categorial que gira al voltant seu— sembla que va en direcció contrària. El nom *política*, en l'accepció moderna, acaba desmentint el sentit originari d'aquella *polis* que, malgrat tot, és part fundadora de la seva aventura etimològica. De fet, com manté Hannah Arendt, el model de política basat en l'Estat elimina fins i tot la idea d'espai compartit —interactiu, contextual, actual i, sobretot, horitzontal— que caracteritzava la *polis* com a comunitat.¹

Aquesta contribució vol ser una relectura de la ciutat que arrenca de la crítica de Hannah Arendt a la modernitat política moderna. Una crítica que es basa en una relectura —es podria dir fins i tot en un rescat lliure de prejudicis— del fenomen de la *polis* grega. Si es vol replantejar la funció educadora de la ciutat, no s'ha d'enfocar l'antiga *polis* com una espècie de troballa arqueològica, sinó més

aviat, d'una forma molt arendtiana, i també deixant de banda els seus coneguts trets patriarcal i etnocèntric, com un *paradigma relacional i interactiu* de política.

En aquests moments de transició d'època, marcada recentment pels col·lapses de l'antic ordre —que, tot i rebre noms molt diferents, s'insereixen essencialment en el marc de l'anomenada "globalització"— i per esdeveniments catastròfics, la recuperació innovadora del model de la *polis* o, almenys, el replantejament del sentit originari del terme *política* podrien convertir-se dins una contribució molt valuosa. Perquè la ciutat pertany de dret a aquell origen i ha de ser sostreta a l'imaginari estatal i transformada així en el lloc privilegiat per replantejar la política i, amb ella, en sintonia amb la proximitat que tenien a Grècia *polis* i *paideia*, l'educació destinada a la política.

Lluny d'enyorar la instància concreta i històrica de la *polis* —com tothom sap, profundament marcada per un origen masculista i patriarcal—, aquesta contribució pretén treure a la llum, fer visible, el caràcter central de la ciutat com a indret d'experiències polítiques encara inèdites i aparentment indesxifrables, fent-ne una lectura des d'una mirada femenina. Sostreure la política al model estatal per tornar-la a situar en l'espai de la ciutat no és un acte de bona voluntat, sinó que és el que, en un cert sentit, imposa el plec del present, pel fet d'estar marcat per la proliferació de la violència i el seu excés respecte de qualsevol objectiu ordinaris.

¹ Hannah ARENDT, *The Human Condition*, Chicago, The University of Chicago Press, 1958.

2

En altres paraules, la importància decisiva de la ciutat es fa més evident quan els temps es tornen foscos i quan els antics ordres institucionals semblen enfonsar-se. Així va ser a la fi de l'Imperi romà, a l'edat mitjana i a l'inici de la modernitat política. Ja en temps més propers als nostres dies, a mitjan segle passat, la fractura del continent europeu en dos blocs oposats té precisament en una ciutat, Berlín, el seu lloc simbòlic. John Fitzgerald Kennedy, testimoni partícip de la laceració d'aquesta ciutat, va afirmar provocadorament el 1961, de visita a Berlín: "*Ich bin ein Berliner*", manifestant la seva solidaritat amb els ciutadans alemanys que ja vivien en una ciutat dividida pel mur.

L'onze de setembre de 2001, la frase que va circular immediatament després de l'atac terrorista al World Trade Center de Nova York va ser "tots som americans". No obstant això, des de Berlín, potser en memòria de la solidaritat de Kennedy amb la ciutat alemanya, també es va sentir una altra frase encara més significativa: "tots som novaiorquesos". Aquesta frase expressava eficaçment la solidaritat amb les víctimes i els supervivents de l'atemptat terrorista, perquè, d'alguna manera, era cert que el cor —simbòlic i real— de l'atac, almenys en l'imaginari occidental, no era —o almenys, no solament era— l'Amèrica del Nord, sinó la ciutat de Nova York. Tothom sap que l'impacte dels dos avions contra les Torres Bessones i el nombre de víctimes que va causar va superar amb escreix el dels altres objectius colpits.

Més enllà de la diferència quantitativa, el que va constituir una novetat va ser la qualitat de l'esdeveniment. Sovint s'ha dit que l'11 de setembre de 2001 va ser un dia que va canviar el món. Tots nosaltres, mentre assistíem a aquell esdeveniment davant el televisor, ens vam sentir partícips d'una realitat que, encara que a molts quilòmetres de distància, semblava que era aquí, present i inquietant, imprevista i aterridora, com una mena de monstre aliè que envaïa la nostra sala d'estar

i la nostra banal quotidianitat. Quelcom va canviar aquell dia, sobretot en la manera de relacionar-nos amb la catàstrofe, amb la tragèdia de vastes proporcions transmesa per la televisió. En aquest sentit, es pot afirmar sense escàndol que l'atemptat de l'11-S va ser un èxit en tots els aspectes, però sobretot en l'aspecte mediàtic i, consegüentment, simbòlic. L'impacte en l'imaginari d'Occident va ser tan enorme com per fer-nos pensar que alguna cosa relacionada amb la naturalesa del trauma s'ha transformat per sempre.

En compartir el dolor i la pèrdua no ens sentíem, instintivament, ciutadans nord-americans (potser perquè érem conscients que ser ciutadans nord-americans significa moltes altres coses, l'última de les quals coincideix amb la de ser víctima), sinó que ens sentíem novaiorquesos, agermanats pel trauma, per l'esdeveniment inesperat que posava en evidència la fragilitat i la vulnerabilitat d'un espai urbà i dels seus habitants. La memòria d'aquell atemptat no ha quedat lligada al Pentàgon —principal símbol del poder de l'Estat com a detentor del monopoli de la violència—, sinó a la ciutat de Nova York i, per ser més concrets, a l'espai circumscrit a l'illa de Manhattan.

La frase "tots som novaiorquesos" és, doncs, plena de significats, que van molt més enllà de la solidaritat amb les víctimes d'una violència inesperada i aterridora. I és significativa fonamentalment perquè desplaça, trasllada, el centre del trauma de la nació a la ciutat i, d'aquesta manera, *localitza* en l'espai urbà una nova realitat política, inèdita fins llavors.

No es tracta d'un acte de fundació conscient, sinó d'un esdeveniment que, justament, transforma —o que per un instant va transformar— la forma mateixa de l'afiliació política. De les runes d'aquell espai circumscrit i urbà, llegit en la seva funció simbòlica i constructora de l'imaginari —quina ciutat del món és més simbòlica i constructora de l'imaginari que Nova York?—, de la Zona Zero de Manhattan, va semblar que emergia

quelcom nou, una insospitada reacció feta d'una solidaritat absolutament silenciosa, de correcta proximitat i comunió, en un cercle virtuós d'ajuda i compassió.

La meua tesi és la següent: l'escenari que presentava Manhattan l'onze de setembre de 2001 pot ser sostret de l'imaginari d'odi, terror i venjança en què la retòrica del president Bush l'ha emmarcat per esdevenir el símbol d'una pertinença diversa a la comunitat que troba en la ciutat el "lloc ideal" per repensar la ciutadania i elaborar noves modalitats d'educació a la política i la participació. Dit d'una altra manera, aquell esdeveniment i el seu escenari, la ciutat, poden constituir una oportunitat (que potser encara no està del tot perduda) per sortir dels models polítics tradicionals, que ja han entrat en crisi pels processos emergents de globalització.

3

El model polític de la modernitat, com tothom sap, es basa en l'antropologia individualista, per a la qual l'individu és la *mesura* de l'humà, considerat com a ésser autònom i racional que, com a tal, pensa i actua. Aquest té el seu correlat institucional en l'Estat sobirà, entitat autònoma, titular d'un dret a governar un territori determinat i a no justificar les seves accions davant cap autoritat superior. Abandonar aquest model significa prendre consciència que la seva eficàcia s'està dissipant pels complexos processos de globalització; tanmateix sortir d'aquest model també significa rebutjar la lògica reactiva i venjadora (un actuar aparentment "racional", basat en la lògica instrumental) que oposa guerra a guerra, violència a violència, terror a terror. Si entenem la paraula *educar* en el sentit etimològic de *conduir fora*, és clar que la situació actual necessita de forma imperiosa una renovada educació política que sigui capaç de *guiar-nos fora* de les categories ja obsole-

tes de la modernitat (Estat, individu, sobirania, guerra entre estats) i orientar-nos en el desconegut de la constel·lació postestatal. "El col·lapse de la constel·lació del polític modern, feta d'obsessió identitària, espacialitat definida, teologia política, parella amic-enemic, estat-nacional i derivats" necessita en definitiva ser redefinit a la llum dels esdeveniments que es produeixen davant els nostres ulls, que són ulls femenins, és a dir, ulls acostumats a mirar amb una certa distància, o amb una certa ironia, la retòrica i la història masculines. Per citar una brillant pensadora italiana, "acabada aquesta constel·lació, què és el que comença? És aquí on se sent el vertigen del buit".²

Seguint algunes lectures femenines d'aquell esdeveniment, és possible palesar com la perspectiva sexuada, o de gènere, és capaç d'aprofitar les novetats del present, de tenir el coratge d'anomenar-les, i de proposar nous marcs categorials que serveixen per il·luminar el recorregut —encara desconegut i fosc— de la constel·lació postestatal. Altrament dit, proposo analitzar com el vincle dones-ciutat-educació, redefinit a partir de l'esdeveniment-trauma de l'11-S, pot resultar insuperablement profitós per enfocar la crisi del present i la necessitat d'elaborar nous instruments interpretatius. Els "ulls femenins", o, sense metàfora, la perspectiva sexuada, fa visible el buit i palpable el vertigen que l'esdeveniment produeix, sobretot en comparació amb les lectures masculines que l'endemà de l'11-S semblaven incapaces de sortir-se'n davant la "nova" situació i per això insistien a subsumir-la en categories conegudes.

Però els ulls femenins, lluny d'albirar un horitzó catastròfic i apocalíptic, troben en l'esdeveniment traumàtic l'oportunitat de repensar la comunitat a partir de la pèrdua, el trauma, el dol, però, sobretot, la vulnerabilitat.

² Ida DOMINIJANNI, "Nella piega del presente", a DIOTIMA, *Approfitare dell'assenza*, Nàpols, Liguori 2002, p. 187-212 i 206-207.

4

Tots som americans, tots som novaiorquesos. Quina imatge de la ciutat ens ha deixat l'11-S? Fonamentalment, s'ha tractat d'assistir, en aquella estranya posició d'espectadors privilegiats i de "víctimes en diferit", a la fragmentació i destrucció d'un imaginari compacte, familiar i sòlid, encarnat per les dues torres. El colós arquitectònic del World Trade Center sovint ha estat assimilat a un símbol fàl·lic, epítom admonitori de la potència financera americana que, com un Leviatan novell, es confia a la perfecció geomètrica de les seves línies per reafirmar la superioritat indiscutible i la força incomparable. Però les Torres Bessones, lluny d'encarnar només la superpotència financera dels Estats Units i d'Occident, també formen part d'un altre imaginari, potser més innocent: l'imaginari cinematogràfic. I és per virtut d'aquella estranya familiaritat transterritorial que ens ofereix el cinema, que mirem amb nostàlgia les imatges cinematogràfiques de Manhattan en què encara es reconeixen les torres al fons. Per un estrany remolí que produeix un curt-circuit de l'espai i el temps, és com si aquell imaginari cinematogràfic també hagués perdut la seva innocència després de l'11-S: cada vegada que veiem un film o un telefilm que ens presenta una Nova York amb les torres encara dretes, immediatament ens torna a la ment la imatge de la seva destrucció. Una imatge que, malgrat tenir totes les característiques de la ficció de l'espectacle, era cruament real. En virtut d'aquell imaginari cinematogràfic, Nova York, després del trauma, adquireix els trets d'una "ciutat ideal" encara més que abans. El trauma l'ha canviada de la mateixa manera com ha canviat la nostra forma de veure-la i imaginar-la: ara Nova York és una icona que viu de les seves ferides, que continua fascinant-nos perquè s'hi barregen la familiaritat de l'imaginari televisiu i cinematogràfic amb la sensació també familiar de la destrucció, de la por, de la vulnerabilitat.

5

Familiar i tanmateix desconeguda és la clau d'aquella vulnerabilitat que els novaiorquesos van experimentar amb l'11-S. Aquell dia van perdre, per dir-ho així, la seva "invulnerabilitat *primermundista*", patint en la pròpia pell una violència imprevisible i inesperada. El que d'una banda és familiar i, de l'altra, desconegut és el que Freud anomenava "la inquietant familiaritat", *unheimlich*. En allò inquietant s'amaga la cara monstruosa del que, d'altra banda, és familiar. Per a molts americans, i per al Govern dels Estats Units, l'11-S representa un espectre inquietant, una mena de "costat fosc" de la violència des de fa molt infligida als altres. Potser per aquesta raó la reacció gairebé immediata a l'atac va ser de primer moment una invitació a superar el trauma, a reaccionar i a continuar endavant. L'exhortació a reaccionar en la pròpia esfera privada, continuant amb la vida de sempre, va anar seguida poc després de la posada en marxa de la "ordinària" reacció estatal, la de l'ús de la violència i de la guerra: la "vida de sempre" de l'Estat.

Lluny de la retòrica d'Estat i de la justificació de la guerra, el que tanmateix s'esdevenia en l'immediat de l'espai urbà de Manhattan era una curiosa i espontània reacció comunitària: les persones anaven per la ciutat amb les fotos dels seus familiars desapareguts, sota les quals sovint apareixia la paraula *missing*. Els qui havien desaparegut o mort, els qui realment "eren absents" de l'afecte i la presència dels seus familiars o amics, tenien un nom i un rostre; eren, per dir-ho com ho fa Hannah Arendt, un *qui*, persones de carn i ossos amb la seva irrepetible qualitat d'existents únics. La insistència dels novaiorquesos a plorar i a recordar, en la seva qualitat d'"absents", les seves persones estimades, va romandre impresa a les nostres ments precisament perquè reforçava el costat familiar, quotidià i íntim d'aquella tragèdia. L'impacte mediàtic que la recerca d'aquelles persones perdudes, *missing*, va tenir en l'opinió pública a Occident va ser extraordinari.

Però saber llegir aquell dol és una operació difícil, perquè immediatament després del que va succeir es va imposar la retòrica de l'Estat i de la guerra, convertint les víctimes americanes en una espècie de sagrari que era venjat amb la màxima força. De fet, la vulnerabilitat compartida i compadida experimentada pels novaiorquesos aviat va anar seguida de l'afirmació orgullosa d'una invulnerabilitat programada, preparada per declarar una "guerra infinita" a qui havia provocat aquelles víctimes.

No és casualitat que d'aquella difícil lectura se n'hagin encarregat pensadores dones, la primera de les quals fou Adriana Cavarero, que, en un article publicat la tardor de 2001, va escriure: "Els murs de Nova York ens han recordat principalment que els milers de morts de l'11 de setembre han mort un per un, i així és com senten la seva mancança els familiars i aquells que, en mirar el seu rostre, la comparteixen. Aparentment, va ser una resposta emotiva i, tanmateix, des d'un altre punt de vista, no solament va constituir una resposta política bastant més eficaç que l'apel·lació a la bandera nacional, sinó que potser va ser la més política de les respostes donades fins ara."³

Immediatament després, Ida Dominijanni la va seguir en un assaig del 2002, en què analitzava, amb ulls exquidament femenins, dos grans esdeveniments del 2001 que van tenir com a protagonistes dues ciutats que ja havien estat elevades a símbol d'una època, Gènova i Nova York. El "plec del present", viscut i llegit amb ulls femenins, revelava que la catàstrofe novaiorquesa, lluny de colpir el cor del capitalisme global —com potser pretenien els responsables dels atemptats i com molts altres esperaven a Occident—, presentava característiques absolutament noves respecte al passat. El que va succeir, abans de l'esfondrament definitiu de les dues torres, i el que tots nosaltres continuem ve-

ient a la televisió, com una mena de *reality show* de la matança, va ser un inaudit "holocaust multiètnic": "Cossos despulats dels vestits i de la pell cauen dels pisos superiors, milers de dones i homes de seixanta-tres ètnies diferents moren empresonats entre les flames en una mena d'holocaust multiètnic que no condemna la globalització dels capitals gestionada des de dalt del poder, sinó el cosmopolitisme viscut des de sota de la vida en comú."⁴

Precisament, a aquesta perspectiva des de sota de la vida en comú és a la que presten atenció els ulls femenins, que observen aquell esdeveniment i n'extreuen el mòbil per reafirmar la importància i el caràcter central de la reflexió femenina sobre la política. És cert que es tracta d'una reflexió que ja fa temps que critica la falsa neutralitat dels models i de l'ontologia política moderns lligats a l'estat, a les nacions i a l'individualisme de caire liberal. Malgrat l'emergència del present, el seu plec inesperat —i el buit al qual ens ha enfrontat— sembla confirmar que, ara més que mai, és indispensable posar en marxa el pensament femení, crític i imaginatiu, com diria Virginia Woolf, confirmant el seu caràcter central i la seva importància per identificar els errors, les omissions, les violències simbòliques i materials d'una civilització encara massa masculina i patriarcal.

6

A més del vertigen del buit, hi ha, en definitiva, una altra cosa. Hi ha, sobretot, un pensament, com és el pensament de la diferència sexual, que des de fa anys es mou fora de la tradició (masculina) i redefineix la política a partir de nous termes: *diferència, relació, singularitat/comunitat*, els quals substitueixen *identitat, amic/enemic, individu/estat*. El repte consisteix a fer valer la perspectiva sexuada sobre la política no solament "en

³ A. CAVARERO, "Il locale assoluto", a *Micromega. Almanacco di filosofia*, 5/2001, p. 64-73, p. 71.

⁴ DOMINIJANNI, *op. cit.*, p. 203.

teoria”, sinó a partir de la pràctica, de la “confiança que partint d’aquesta base podrà néixer de veritat alguna cosa que pugui ser anomenada *política*, la identificació d’una figura antropològica nova capaç de donar-la a llum i fer-la caminar”,⁵ és a dir, capaç d’educar-la, de construir un itinerari de creixement que surti amb decisió d’un horitzó que ja mostra dificultats per donar sentit a la realitat. Tanmateix no es tracta d’inventar *ex-novo* una fórmula que serveixi per desxifrar els temps que corren, sinó de ser capaç de veure “que aquesta antropologia i aquesta política ja havien nascut: en la pràctica de la diferència sexual, de la singularitat en relació i d’un pacte social que ja no és edípic i de sacrifici.”⁶

La novetat consisteix a elaborar noves categories de lectura i interpretació de la realitat, perquè la realitat està constantment exposada a la novetat i a l’imprevist, i som nosaltres els qui tenim dificultats per reconèixer-ho.

No és una casualitat que la percepció d’una novetat d’aquesta índole, que troba dificultats per ser acollida, hagi estat feta per dones; ho reafirmo. En subratllar els aspectes concrets, materials, els detalls (l’atenció pel detall típicament femenina) de la tragèdia de l’11-S, la perspectiva feminista es fixa en allò que els grans esquemes, d’una banda i de l’altra, tenen dificultat per veure. Qui ha mort? Qui ha plorat? Si Adriana Cavarero destaca el fet que la ciutat ha recordat immediatament els seus morts “un per un”, i Dominijanni que l’holocaust multiètnic ha sufocat la “globalització des de sota de la vida en comú”, la pensadora americana Judith Butler —en sorprenent continuïtat amb les pensadores italianes— proposa aprofitar l’ocasió, a partir de l’experiència de vulnerabilitat i d’ofensa patida pels novaiorquesos, per repensar la condició humana a partir de la centralitat del dol i la pèrdua.

En el text que Butler va escriure l’endemà de l’11-S, *Precarious Life*, sosté que l’errada fonamental comesa després del trauma havia estat precisament llegir tot l’esdeveniment com una narració en primera persona, amb el gegant nord-americà —ferit en la seva presumpta invulnerabilitat— com a únic protagonista. Al contrari, invisibilitat i indicibilitat van esdevenir característiques de tot allò que no trobava espai en aquella narració auto-centrada i autoexaltada d’un dolor incommensurable, injustificable, inexplicable, i que com a tal havia de romandre.⁷ Butler es converteix en la veu crítica de la retòrica de l’Estat, que pretén restablir la seva pròpia sobirania i la seva pròpia invulnerabilitat, destacant que també dins la retòrica commemorativa de les víctimes s’ha fet prevaler una perspectiva identitària que ha exclòs del discurs públic les altres víctimes, o les que no tenien cabuda en la retòrica estatal (immigrants clandestins, homosexuals i, ben aviat, les víctimes dels bombardeigs a l’Afganistan, els rostres i els cossos dels militars caiguts a l’Iraq, les víctimes palestines de la violència israeliana).

Butler proposa treure el relat d’aquests fets de la perspectiva en “primera persona”, sostraint l’esdeveniment del patiment i de l’ofensa a la lògica estatal. Butler suggereix que hi ha una altra narració possible, que pren en consideració la pèrdua i fa una elaboració compartida del dol, convertint-lo en una part integrant de la pròpia identitat, individual, social i política. Tampoc no es tracta d’una reacció emotiva o d’exaltació del patiment: el trauma col·lectiu pot trobar una resposta diferent de la de la venjança, i consisteix a prendre consciència de la ineludible condició de la vulnerabilitat com a clau de l’humà, una condició que es va revelar de forma traumàtica als americans precisament l’11-S.

⁵ Ídem, p. 207.

⁶ Íbidem.

⁷ J. BUTLER, *Precarious Life. The Powers of Mourning and Violence*. Londres i Nova York, Routledge, 2003.

Potser aquest és el camí recorregut per les persones que van entapissar Nova York amb els seus morts, plorant-los i honorant-los “un per un”, amb nom i cognom, rostres singulars que eren “absents” d’altres vides també singulars. En aquella manifestació, efímera si es compara amb la immediata reacció violenta de l’Estat, potser es va configurar per un instant la comunitat que Butler, augurant-la, defineix com una “comunitat política de la pèrdua”.

Nova York, llegida amb ulls femenins, es configura llavors com la “ciutat ideal” no en el sentit tradicional, arquitectònic i renaixentista del terme, sinó en el sentit més actual d’un lloc simbòlic on és possible repensar la comunitat no a partir de l’estat nació, sinó del que Adriana Cavarero ha anomenat “l’àmbit local absolut”: “L’horitzó de l’àmbit local absolut no és el fruit directe de l’àmbit global, sinó que és allò l’obertura del qual és precisament permesa per la globalització.”⁸ Un lloc —percebut més aviat que pensat— com a deslligat, separat de la seva pertinença a un estat, el qual esdevé l’espai limitat apte per acollir un nou tipus de comunitat, una comunitat que “s’esdevé” en virtut d’un fet traumàtic, i que *c/ava* aquest fet, el trauma de la pèrdua, al cor de la comunitat mateixa.

L’esdeveniment crucial de l’11-S redissenya, a Nova York, els confins de la ciutat: mentre que, d’una banda, els límits es contrauen i s’intensifiquen entorn de les runes de la Zona Zero, d’una altra s’amplien i transcendeixen les fronteres nacionals. És cert que tots som una mica novaiorquesos perquè sabem, a grans trets, on són Central Park o la Quinta Avinguda, i reconeixem immediatament l’Empire State Building o les Torres Bessones. Tanmateix l’esdeveniment de l’11-S ha aguditzat aquesta familiaritat. En realitat, també som tots novaiorquesos pel fet que l’experiència del trauma, la pèrdua, el dol, ens han tocat de prop, no solament perquè hem participat en directe a l’atemptat, sinó també perquè llavors va començar una escalada

de violència que encara avui ens continua mantenint com a espectadors perennement traumatitzats per les matances permanents, horrors ja gairebé quotidians, però tanmateix incomprendibles. És com si el fet d’haver estat víctimes secundàries d’aquell esdeveniment ens obligués a reflexionar políticament sobre les seves conseqüències, però també sobre les seves possibilitats: el que el trauma quotidià ens empeny a fer és repensar la ciutadania, l’espai compartit, la relació entre les diferències (ètniques, econòmiques, culturals, de gènere) d’una forma nova.

Precisament gràcies a les reflexions de Judith Butler és possible pensar que la clau d’aquesta nova forma de concebre la ciutadania és la vulnerabilitat, que es presenta, fonamentalment, com un nou universal que no permet assimilar les diversitats al model (eurocèntric) de l’individu. Tots som vulnerables en el sentit que tots som humans. La vulnerabilitat com a tret distintiu de la condició humana, però de forma diferent de la categoria de “mortalitat” exaltada pels filòsofs, no es basa en una fuga del corpori, sinó que radica en el corpori, en la constant exposició del cos a la cura i a la violència dels altres.

En aquest horitzó de vulnerabilitat, hi ha una constitutiva ambigüitat de la condició humana que, tanmateix, es manté. Es tracta de l’ambigüitat inherent a la duplicitat de la resposta que pot rebre la vulnerabilitat: reaccionar a la vulnerabilitat a través de la percepció d’una comunitat que pot esdevenir políticament profitosa, a través del rebuig d’infligir més violència en resposta a l’ofensa patida. Es pot reaccionar altrament amb una resposta que intenta obstinadament remoure la vulnerabilitat potenciant els instruments de coerció i d’ofensa. Ser conscients d’aquesta duplicitat representa una nova manera de llegir els fenòmens del present.

La universalitat de la categoria de vulnerabilitat permet, tanmateix, una atenció a “l’àmbit local”, a allò singular que és indis-

⁸ Adriana CAVARERO, *A più voci*, Feltrinelli, Milà, 2003, p. 223.

pensable per sortir dels models tradicionals (eurocèntrics, de nou) d'humanitat i de ciutadania. A través d'aquesta, de fet, és possible distingir els diversos graus de vulnerabilitat experimentada, mantenint ferma la comunió humana en la vulnerabilitat. Tots som novaiorquesos significa, doncs, que a intervals irregulars i imprevisibles podem, al nostre torn, esdevenir víctimes. La comunió en la vulnerabilitat no implica, però, una glorificació de la pàtria i una deshumanització de l'enemic —com ha passat a Amèrica després de l'11-S—, sinó una forma de repensar la condició humana a partir d'una comunió que ha de ser transformada en un recurs polític. El dolor com a recurs polític és el que les fotos i els rostres dels desapareguts a la Zona Zero representen, és la consciència que el que va ser colpit aquell dia —i des de llavors fins avui infinitament— és la possibilitat d'interacció d'existències singulars preses en la seva radical unitat: no com a amics o enemics, ni com a àrabs o homosexuals, sinó com a existents únics, amb nom i cognom. L'holocaust multiètnic que es va consumir l'11-S a Nova York, les reaccions immediates que va provocar, són un exemple embrionari d'una experiència política que troba en el dolor i en la vulnerabilitat un moment (fundador) de comunió. Però només les paraules femenines han sabut anomenar d'una forma nova aquest esdeveniment, conferint-li la seva justa i innovadora qualitat.

D'altra banda, no és una casualitat que la perspectiva situada en allò femení estigui més adaptada que la masculina a *copsar* i a *acceptar* la vulnerabilitat. Les dones sempre han estat els subjectes privilegiats d'una vulnerabilitat que pren moltes formes: des de la violència domèstica fins a l'explotació laboral, des de la mercantilització del seu cos fins a la juridificació de la seva capacitat de procreació. Les dones, tanmateix, estan més familiaritzades amb la vulnerabilitat també de l'altre costat, el de la cura: les dones, en el fons, han estat i continuen sent les principals encarregades de custodiar el vulnerable per antonomàsia, l'infant. Els ulls femenins són aptes per copsar la vulnerabilitat des de la

seva perspectiva ben situada: tant com a víctimes vulnerables com en qualitat de protectores del vulnerable. La centralitat política de la vulnerabilitat es veu millor i d'una manera més lúcida des de la perspectiva sexuada en femení. L'universal de la vulnerabilitat no pot ser tal sense l'originària diferència sexual que es dona en la vulnerabilitat.

7

Educar per a la vulnerabilitat, segons la lectura feminista de l'11-S, comporta llavors un esforç teòric i imaginatiu que situa a la ciutat, en comptes de fer-ho a la nació o a l'Estat, l'espai polític i l'afiliació a la comunitat. Es tracta, de fet, d'imaginar una altra història, alternativa a la bel·ligerant, reactiva, apocalíptica —masculina i estatal—, de la "guerra al terror". Una història que té com a nucli de l'argument narratiu la ciutat com a espai d'una experiència comuna i compartida que, tanmateix, en el cas emblemàtic de l'11-S, no remet a la lluminositat i a l'harmonia de la *paideia* grega, sinó al vertigen i al buit provocats pel trauma. Solament en l'experiència del trauma llegida amb ulls femenins, atents a allò particular, a l'existent únic i a la seva vulnerabilitat, és possible transformar el vertigen del buit i de la insensatesa en una oportunitat per refundar la comunitat a partir de la pèrdua. Un per un, en la seva insubstituïble unitat —i també en la seva diversitat multiètnica—, els morts del World Trade Center ens recorden que no hi ha bandera, que no hi ha identitat nacional que pugui o hagi d'exaltar-los transformant-los en símbols i en justificacions d'una violència posterior. Malgrat tot, queda l'experiència comuna de la pèrdua, que va més enllà de les pertinences estatals, ètniques i religioses, que obre el teló a la possibilitat de compartir d'una forma local el dol que posa en comú la vulnerabilitat i la dependència. Molt més que la lògica de l'estat, de l'enemic i de la guerra, l'horitzó de la vulnerabilitat representa el que Cavallero anomena la política de "l'àmbit local absolut", que, "després d'haver-se finalment alliberat de la cartografia de les nacions, no

cau en l'error d'anteposar les pertinences identitàries a la unicitat irrepetible de cada ésser humà. Aquesta, per contra, s'atreveix a posar en joc la unicitat sense pertinences i a confiar-li el sentit de la relació". El que s'ha creat en l'experiència del trauma i de la pèrdua que ha seguit immediatament l'11-S no és res més que un "àmbit local absolut", un espai circumscribit, deslligat i apartat de la retòrica estatal i nacional, on el protagonisme no va ser tant de les banderes, sinó dels rostres i els noms de persones de carn i ossos, i on els que els ploraven també eren persones de carn i ossos. Però, pel caràcter simbòlic de la ciutat de Nova York, ens agrada imaginar que aquell àmbit local absolut no té els trets del localisme, del particularisme, sinó que va més enllà de la ciutat mateixa i podrà ser recreat allà on existents únics siguin capaços de recrear les condicions de

comunió i relació a partir de la percepció d'una vulnerabilitat compartida. "L'àmbit local, precisament pel contagi que en essència correspon a allò simbòlic, té el poder de multiplicar-se. 'Milers d'àmbits locals absoluts' en podria ser, amb una mica d'ironia, però no de nostàlgia, l'eslògan. L'ontologia de la unicitat, alliberada també de la lògica del territori que l'emascarava darrere el concepte d'individu, té una extensió global. La política de l'àmbit local pot obrir-se a tot arreu: imprevisible i intermitent, incontrollable i sorprenent."⁹ En definitiva, ens agrada imaginar, malgrat que fins i tot per als nostres ulls femenins encara resulta difícil veure-ho, que també en altres llocs, en altres espais destrossats per la violència, pel dol i la pèrdua, els existents únics, a partir del patiment i del dolor, intenten refundar la seva vulnerable i ideal ciutat.

⁹ Adriana CAVARERO, *Il locale assoluto*, op. cit., p. 72.

